

Bai Sây: Vũ trụ quan, triết lý nhân sinh trong tín ngưỡng Khmer Nam Bộ

ISSN: 2734-9195 09:45 16/01/2026

Bai Sây, với vẻ đẹp mộc mạc nhưng kiêu hãnh vươn cao như ngọn tháp xanh, là minh chứng sống động cho tâm hồn và trí tuệ của người Khmer Nam Bộ. Đó không chỉ là lễ vật dâng cúng, mà là sự thăng hoa của nghệ thuật và đức tin.

Tóm tắt:

Bai Sây là một trong những vật phẩm cúng tế quan trọng và đặc sắc bậc nhất trong đời sống tâm linh của đồng bào Khmer Nam Bộ. Vượt lên trên ý nghĩa của một lễ vật thông thường, Bai Sây là sự kết tinh của nghệ thuật sắp đặt thủ công tài hoa và tư duy triết học sâu sắc. Bài viết này đi sâu phân tích cấu trúc, biểu tượng và vai trò của Bai Sây - “tòa tháp xanh” giữa lòng phum sóc - như một hình ảnh thu nhỏ của vũ trụ quan Phật giáo (núi Meru), đồng thời làm sáng tỏ triết lý sống hòa hợp Âm - Dương và đạo lý uống nước nhớ nguồn được gửi gắm qua từng lớp lá.

Dẫn nhập

Trong dòng chảy văn hóa tâm linh phong phú của người **Khmer Nam Bộ**, các nghi lễ vòng đời và lễ hội tôn giáo luôn đóng vai trò hạt nhân, gắn kết cộng đồng và bảo lưu các giá trị truyền thống. Từ lễ Kiết giới sây-ma (Kết giới), Tết Chôl Chnăm Thmây rộn ràng cho đến những nghi thức cưới hỏi trang trọng, người ta luôn thấy sự hiện diện của một vật phẩm đặc biệt ở vị trí tôn nghiêm nhất: Bai Sây.

Nếu chỉ nhìn một cách hời hợt bên ngoài, người ta dễ lầm tưởng đó chỉ là những tráp hoa lá được kết tạo cầu kỳ để trang trí.

Bai Sây được làm một cách rất cẩn trọng

Tuy nhiên, đối với những ai am hiểu sâu sắc văn hóa bản địa, Bai Sây không đơn thuần là vật chất. Nó là một văn bản văn hóa sống động, gói ghém cả vũ trụ quan, thế giới quan và những triết lý nhân sinh thâm trầm của người Khmer.

Bai Sây - Hình ảnh thu nhỏ của Núi chúa Meru và Vũ trụ quan Phật giáo

Trong tâm thức tôn giáo của người Khmer, chịu ảnh hưởng sâu đậm từ vũ trụ quan Phật giáo và Bà La Môn giáo, núi Meru (Tu-di sơn) được xem là trục trung tâm của vũ trụ, nơi ngự trị của các chư Thiên và là điểm kết nối giữa trời và đất. Khát vọng vươn tới sự thanh cao, giải thoát luôn thôi thúc con người hướng về ngọn núi thiêng này. Và Bai Sây chính là sự vật chất hóa, là hiện thân thu nhỏ của ngọn núi Meru huyền thoại ngay giữa đời thực.

Cấu trúc của Bai Sây được thiết kế theo hình tháp nhọn, to ở phần gốc và thuôn dần về phía đỉnh, mô phỏng hình dáng của một ngọn núi thiêng. Đặc biệt, cấu trúc này luôn tuân thủ nghiêm ngặt quy tắc số lẻ với các tầng tháp là 3, 5, 7 hoặc 9 tầng. Trong triết lý Phật giáo Nam tông, những con số này không phải là sự ngẫu nhiên của toán học mà mang hàm nghĩa biểu tượng sâu sắc. Mỗi tầng tháp đại diện cho một cõi giới trong tam giới, là từng nấc thang tu tập mà hành giả phải nỗ lực vượt qua để rũ bỏ phiền não, vươn tới sự giác ngộ tối thượng. Sự vươn lên của Bai Sây, do đó, cũng chính là hành trình vươn lên của tâm thức

hướng thiện.

Nghệ thuật sắp đặt và triết lý "duyên khởi" từ thiên nhiên

Khác với những vật phẩm thờ cúng bằng vàng mã hay vật liệu nhân tạo của một số tín ngưỡng khác, Bai Sây là kiệt tác của nghệ thuật sắp đặt hoàn toàn từ nguyên liệu thiên nhiên. Điều này phản ánh triết lý sống hòa hợp, nương tựa vào thiên nhiên của cư dân nông nghiệp lúa nước.

Trong lễ xuất gia Bai Sây là vật đại diện cho “vận mệnh” của người đi tu

Chất liệu và Biểu tượng: Chủ đạo trong việc tạo tác Bai Sây là cây chuối - loài thực vật bình dị nhưng gắn liền mật thiết với vòng đời và sinh hoạt của người dân phum sóc.

+ **Thân trụ (Cột tửy):** Nghệ nhân thường chọn thân chuối tơ, trắng nõn, thẳng tắp để làm trụ chính. Thân chuối trong văn hóa Khmer tượng trưng cho sự vững chãi, nhưng cũng đồng thời biểu hiện cho sự thanh khiết, trong sạch của tâm hồn người dâng cúng.

+ **Hoa văn (Kbach):** Những tấm lá chuối xanh mướt được tuyển lựa kỹ càng, qua đôi bàn tay tài hoa và sự kiên nhẫn đáng kinh ngạc của nghệ nhân, được cắt, gấp tỉ mỉ thành hình cánh sen hoặc các hoa văn (kbach) truyền thống. Những cánh sen này được ghim tầng tầng lớp lớp, ôm lấy thân trụ, tạo nên sự

mềm mại, uyển chuyển bao bọc lấy sự cứng cỏi bên trong.

Sự cân bằng Âm - Dương: Không chỉ đẹp về hình thức, Bai Sây còn chứa đựng triết lý cân bằng Âm - Dương tinh tế. Đỉnh tháp thường được điểm xuyết bằng bông cau trắng ngà (tượng trưng cho sự sinh sôi), trầu têm cánh phượng và ngọn nến lung linh.

Trong tư duy của người xưa, thân chuối chứa nhiều nước (tính Âm) kết hợp với lửa của đèn cây và vị nồng ấm của hương trầu cau (tính Dương) tạo nên sự giao hòa hoàn hảo.

Sự kết hợp này gửi gắm ước vọng cầu mong mưa thuận gió hòa, mùa màng bội thu, vạn vật sinh sôi nảy nở, mang lại sự thịnh vượng cho gia chủ và cộng đồng.

Vai trò của Bai Sây trong nghi lễ và đời sống

Bai Sây không chỉ hiện diện tĩnh tại trên bàn thờ trong các dịp cúng kiếng mà còn tham gia sống động vào các nghi lễ quan trọng, trở thành "chứng nhân" cho những thời khắc thiêng liêng.

Trên bàn thờ người Khmer mỗi lần cúng kiếng đều không thể thiếu Bai Sây

+ Trong lễ Xuất gia: Đây là nghi lễ quan trọng bậc nhất trong cuộc đời người con trai Khmer. Lúc này, Bai Sây đóng vai trò là vật đại diện cho "vận mệnh", tinh thần và sự kiên định của người đi tu. Sự hiện diện của Bai Sây nhắc nhở vị tu sĩ trẻ về con đường chông gai nhưng vinh quang để đến với đỉnh cao trí tuệ

(như đỉnh núi Meru).

Bai Sây hiện diện trên mũi ghe Ngo trong suốt quãng đường đua

+ Trong lễ hội Đua ghe Ngo: Không chỉ giới hạn trong không gian chùa chiền hay gia đình, Bai Sây còn xuất hiện trên mũi ghe Ngo trong suốt quãng đường đua. Ở đây, Bai Sây trở thành điểm tựa tâm linh, nơi ngự trị của vị thần bảo hộ ghe, tiếp thêm sức mạnh và niềm tin chiến thắng cho các tay bơi giữa sóng nước mênh mông.

Bảo tồn di sản: Giữa tính "vô thường" và giá trị vĩnh cửu

Giữa nhịp sống hiện đại với sự xâm lấn của các vật phẩm công nghiệp tiện lợi, nghệ thuật làm Bai Sây vẫn được các nghệ nhân cao niên và cộng đồng người Khmer gìn giữ như một báu vật. Có một nghịch lý thú vị mang đậm triết lý Phật giáo ở Bai Sây: Nó được làm từ vật liệu hữu cơ (thân chuối, lá cây, hoa cau) nên mang tính chất "sớm nở tối tàn". Một tác phẩm Bai Sây dù đẹp đến mấy cũng sẽ héo úa theo thời gian, đó là bài học trực quan sinh động nhất về lẽ Vô thường (Anicca). Tuy nhiên, chính sự mong manh của vật chất ấy lại tôn vinh giá trị văn hóa trường tồn mà nó chuyên chở.

Mỗi lần làm Bai Sây là một lần thực hành chính niệm, rèn luyện sự kiên nhẫn và lòng thành kính. Giá trị ấy nhắc nhở thế hệ sau về cội nguồn dân tộc, về lòng hiếu kính với ông bà tổ tiên và Tam Bảo.

Kết luận

Bai Sây, với vẻ đẹp mộc mạc nhưng kiêu hãnh vươn cao như ngọn tháp xanh, là minh chứng sống động cho tâm hồn và trí tuệ của người Khmer Nam Bộ. Đó không chỉ là lễ vật dâng cúng, mà là sự thăng hoa của nghệ thuật và đức tin. Việc gìn giữ và nghiên cứu Bai Sây không chỉ là bảo tồn một kỹ thuật thủ công, mà là bảo vệ một không gian văn hóa, một hệ tư tưởng nhân văn hướng thiện đã ăn sâu vào tâm thức cộng đồng qua bao thế hệ.

Tác giả: **Chim Đôn Ta - Chanh Đa (Thạch Đờ Ni - Danh Điệp)**

Tổ trưởng tổ Khmer Báo và PTTH Cà Mau